

יחזקאל פרק לו (א)

חזון העצמות היבשות פרק לו, א-יז

ב"חזון העצמות היבשות" הנביא יחזקאל רואה בקעה מלאה בעצמות אדם יבשות, לנגד עיניו העצמות מתחברות ועולת עליהם גידים, בשר ועור, ואז נופחת בהם רוח חיים והם קמים לתחייה. בהמשך החזון ה' מבאר לו את המראה ואומר לו שהוא מסמל את החייה עם ישראל מחדש. העצמות הן האומה הישראלית בגולה הנחשבת לאומה שמתה, וכשם שהעצמות קמו לתחייה גם האומה הישראלית תקום מחדש ותשוב לארצה.

סקירת העצמות היבשות על פני הבקעה

יחזקאל פרק לו

- (א) היתה עלי יד ה' ויוצאני ברוח ה' ויניחני בתוך הבקעה והיא מלאה עצמות :
 (ב) והעבירני עליהם סביב סביב והנה רבות מאד על פני הבקעה והנה יבשות מאד :
 (ג) ויאמר אלי בן אדם התחיינה העצמות האלה ואמר אדני ה' אתה ידעת :

1. עיין בפסוקים א-ג, וענה :

- א. מדוע ה' לא מסתפק להראות ליחזקאל את הבקעה מלאת העצמות ממקום אחד (פסוק א), אלא מעביר אותו בריחוף סביב סביב לבקעה (פסוק ב)?
 ב. מה הקשר בין הריחוף של יחזקאל סביב סביב לבקעה, לשאלה: "התחיינה העצמות האלה?"
 ג. מה המשמעות התשובה של יחזקאל "אדני ה' אתה ידעת?"

החייה העצמות

2. עיין בפסוקים ד-י, ותן כותרת לכל חלק :

לשון הכתוב	כותרת
(ד) ויאמר אלי הנבא על העצמות האלה ואמרתי עליהם היבשות שמעו דבר ה' : (ה) כה אמר אדני ה' לעצמות האלה הנה אני מביא בכם רוח וחייתם : (ו) ונתתי עליכם גדים והעלתי עליכם בשר וקורמתי עליכם עור ונתתי בכם רוח וחייתם וידעתם כי אני ה' :	
(ז) ונבאתי כאשר צויתי	
ויהי קול כהנבאי והנה רעש ותקרבו עצמות עצם אל עצמו : (ח) וראיתי והנה עליהם גדים ובשר עליהם עור מלמעלה ורוח אין בהם :	
(ט) ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרתי אל הרוח כה אמר אדני ה' מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו :	
(י) והנבאתי כאשר צוני	
ותבוא בהם הרוח ויחיו ויעמדו על רגליהם חיל גדול מאד מאד : ס	

3. בפסוקים ד-י ניתן לראות שיחזקאל הופך להיות **שותף פעיל של ה'**. כיצד בא לידי ביטוי השותפות של הנביא בהחייה העצמות היבשות? בסס את תשובתך על הכתוב.

האם "חזון העצמות" התרחש במציאות?

סנהדרין צב ע"ב

רבי אליעזר (בן הורקנוס) אומר: מתים שהחיה יחזקאל עמדו על רגליהם, ואמרו שירה ומתו...
 רבי יהודה (בר אלעאי) אומר: אמת משל היה...
 רבי אליעזר בנו של רבי יוסי הגלילי אומר: מתים שהחיה יחזקאל עלו לארץ ישראל, ונשאו נשים והולידו בנים ובנות.
 עמד רבי יהודה בן בתירא על רגליו ואמר: אני מבני בניהם, והללו תפילין שהניח לי אבי אבא מהם.

4. מיון, בטבלה שלפניך, את ארבעת הדעות של החכמים הניזכרים בגמרא.

מה התרחש?	החכמים
החזון התרחש במציאות אירוע הסטורי - העצמות של מתים קמו לתחייה לנגד עיניו	
החזון לא התרחש במציאות אירוע נבואי - העצמות של מתים קמו לתחייה רק במחזה נבואי	

פשר החזון

יחזקאל פרק לו

(יא) וַיֹּאמֶר אֵלַי בֶּן אֲדָם הָעֲצָמוֹת הָאֵלֶּה כָּל בַּיִת יִשְׂרָאֵל הֵמָּה הֵינָה אֹמְרִים בְּשׂוֹ עֲצָמוֹתֵינוּ וְאָבְדָה תִּקְוַתְנוּ נִגְזְרְנוּ לָנוּ:
 (יב) לָכֵן הִנְבֵּא וְאָמַרְתָּ אֲלֵיהֶם כֹּה אָמַר אֲדָנָי ה' הֵינָה אֲנִי פָתַח אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וְהֵעֲלִיתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי וְהִבֵּאתִי אֶתְכֶם אֶל אֲדָמַת יִשְׂרָאֵל: ס
 (יג) וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' בְּפִתְחֵי אֶת קְבֻרֹתֵיכֶם וּבִהְעֲלוֹתִי אֶתְכֶם מִקְבְּרוֹתֵיכֶם עִמִּי:
 (יד) וְנִתְתִּי רוּחִי בְכֶם וְחִיִּיתֶם וְהִנַּחְתִּי אֶתְכֶם עַל אֲדָמַתְכֶם וַיִּדְעָתֶם כִּי אֲנִי ה' דְּבַרְתִּי וְעָשִׂיתִי נְאֻם ה': פ

5. עיין בפסוקים יא-יד, וענה:

- א. לפי הפשט, מה פשר העצמות היבשות והקברים?
- ב. מה הפשר של החייאת העצמות היבשות, ופתיחת הקברים והחייאת המתים שעולים מהקברים?
- ג. מעבר להחייאת העצמות היבשות, בפסוקים אלו ה' גם מודיע שלהחייאה העצמות יש שתי מטרות נוספות. מה הן? בסס את תשובתך על הכתוב.

הרקע ההיסטורי לחזון העצמות היבשות

יחזקאל א

(ב) בַּחֲמִשָּׁה לַחֹדֶשׁ הָיָא הַשָּׁנָה הַחֲמִישִׁית לְגָלוּת הַמֶּלֶךְ יוֹאֲכִין.
 (ג) הָיָה הַיָּה דְּבַר ה' אֶל יְחִזְקָאֵל בֶּן בּוּזִי הַכֹּהֵן בְּאֶרֶץ פְּשָׁדִים עַל נְהַר כְּבָר וַתְּהִי עָלָיו שֵׁם יָד ה'.

יחזקאל הנביא גלה יחד עם גלות יהויכין ("גלות החרש והמסגר"). הוא היה כהן שחי בבבל יחד עם גולים נוספים, ושהה שם בשעה שחרב בית המקדש ובשעה ששארית הפליטה גלתה לבבל ולמצרים. על האווירה ששררה בין הגולים לבבל נוכל ללמוד מדברי המזמור הבאים:

תהלים קלו

(א) עַל נְהָרוֹת בְּבֶל שָׁם יָשָׁבְנוּ גַם בְּכִינוּ בְּזָכְרֵנוּ אֶת צִיּוֹן:
 (ב) עַל עֲרָבִים בְּתוֹכָהּ תִּלְיֵנוּ כְּנֹרוֹתֵינוּ:
 (ג) כִּי שָׁם שָׁאֲלוּנוּ שׁוֹבֵינֵנוּ דְּבַרֵי שִׁיר וְתוֹלְלֵינוּ שְׂמֵחָה שִׁירוֹ לָנוּ מִשִּׁיר צִיּוֹן:
 (ד) אֵיךְ נִשְׁיֵר אֶת שִׁיר ה' עַל אֲדָמַת נָכָר:

היציאה לגלות, חורבן המקדש, המפלה במלחמות, ריבוי ההרוגים והשבויים - כל אילו מצטרפים לאווירת יאוש קשה. הייאוש נובע גם מהיכרות עם ההיסטוריה של עשרת השבטים, שיצאו לגלות כמאה וחמישים שנה קודם ועקבותיהם נעלמו ויצרו תודעה שמגלות לא חוזרים.

המשבר הקיומי

6. בחזון העצמות היבשות כל בית ישראל אומרים: "כִּבְשׁוּ עֲצְמוֹתֵינוּ וְאַבְדָּה תִקְוֹתֵנוּ נִגְזְרָנוּ לָנוּ" (יא)
- לפי פסוק יא, מה התחושה של העם? ומה הטענה של העם? **בסס**.
  - עיין ברקע ההיסטורי ל"חזון העצמות" שמובא לעיל, וציין שני גורמים לייאוש הקשה של העם.
  - הצע הסבר, מדוע רבים בעם חשבו שעם ישראל עומד לפני כלייה מוחלטת?
  - כיצד המראה הנבואי של "חזון העצמות היבשות" יש בו מענה ונחמה לטענת העם?

המשבר הזהותי

הייאוש הביא את האנשים גם למשבר זהות עמוק. היו שחשבו שהגיע העת להפוך לגויים ולעבוד את אליליהם, על כך אנו למדים מהתגובה של יחזקאל **לדברי הזקנים** המובאים בנבואה הבאה:

יחזקאל כ, לב

וְהֵעֵלָה עַל רוּחֲכֶם הִיזוּ לֹא תִהְיֶה, אֲשֶׁר אַתֶּם אֹמְרִים נְהִיָּה כְּגוֹיִם כְּמִשְׁפְּחוֹת הָאֲרָצוֹת, לְשֵׁרֵת עֵץ וְאֶבֶן.

7. עיין ביחזקאל כ, וענה:
- לאיזו תובנה הגיעו זקני ישראל?
  - מה יכול להיות הטיעון שעשוי להצדיק תובנה כזאת? וכיצד בחזון העצמות יש תשובה לטיעון הזה?

○ סנהדרין קה, ע"א

שמואל אמר: באו עשרה בני אדם וישבו לפניו (לפני יחזקאל).

אמר להן יחזקאל: חזרו בתשובה.

אמרו לו: עבד שמכרו רבו, ואשה שגרשה בעלה, כלום יש לזה על זה כלום? (האם יש להם מחויבות לבעליהם הקודמים?)

אמר לו הקדוש ברוך הוא לנביא: לך אמור להן... גלוי וידוע לפני מי שאמר והיה העולם שעתידין ישראל לומר כך,

לפיכך הקדים הקדוש ברוך הוא וקראו (לנבוכדנצר מלך בבל) עבדו שנאמר: "נְבוּכַדְרֶאֱצַר מֶלֶךְ בָּבֶל עֲבָדִי" (ירמיהו מ"ג, ז)

עבד שקנה נכסים - עבד למי? נכסים למי?

רש"י:

עבד למי? נכסים למי - כלומר נבוכדנצר עבדי הוא וכל מה שקנה - לי הוא, ועדיין לא יצאתם מרשותי.

8. עיין בגמרא בסנהדרין, וענה:

- מהו הטיעון של הגולים שמצדיק לעזוב את ה' ולעבוד את אלילי הגויים? (הסבר את שני הדימויים)
- הסבר כיצד תשובת ה' מבטל את הטיעון של הגולים?

פשר "הרוח" בחזון העצמות היבשות

(ט) ויאמר אלי הנבא אל הרוח הנבא בן אדם ואמרתי אל הרוח
 כה אמר אדני ה' מארבע רוחות באי הרוח ופחי בהרוגים האלה ויחיו...
 (יג) וידעתם כי אני ה' בפתחי את קברותיכם ובהעלותי אתכם מקברותיכם עמי:
 (יד) ונתתי רוחי בכם וחייתם והנחתי אתכם על אדמתכם וידעתם כי אני ה' דברתי ועשיתי נאם ה':

בפסוקים אלו "הרוח" נזכרת בחזון מספר פעמים, הרד"ק מבחין בין שתי משמעויות שונות למושג "רוח":

רד"ק יחזקאל לו
 (ט) מארבע רוחות בואי הרוח - זו היא רוח החיים... ומה שאמר "ונתתי רוחי בכם" היא רוח השכל...
 (יד) ונתתי רוחי בכם - זהו רוח השכל כמו שפירשנו כי כיון שאמר "ובהעלותי אתכם" (יג) הרי רוח חיים, כי לא יתנועע האדם בלא רוח חיים. אם כן מה שאמר אחר כך "ונתתי רוחי בכם" (יד) על רוח השכל אמר, והבטיחם שיתן בהם דעה ובינה והשכל, ולא יחטאו עוד, כמו שיעדם גם כן ואמר "כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם" (ירמיהו לא, ג).

9. רשום, בטבלה שלפניך, את שתי המשמעויות השונות של המושג "רוח" בחזון העצמות היבשות, לפי הרד"ק.

הביטוי בלשון הכתוב	המושג	המשמעות	שינוי העומק שיתרחש בזמן הגאולה
"באי הרוח - ופחי בהרוגים האלה ויחיו"			
"ונתתי רוחי בכם... - וידעתם כי אני ה' "			

☒ נביאים רבים מבשרים על שינוי עומק רוחני שיתרחש בזמן הגאולה

יחזקאל לו
 (כה) וזרקתי עליכם מים טהורים וטהרתם מכל טמאותיכם ומכל גליליכם אטהר אתכם: (כו) ונתתי לכם לב חדש ורוח חדשה אתן בקרבכם והסרת את לב האבן מבשרכם ונתתי לכם לב בשר: (כז) ואת רוחי אתן בקרבכם ועשיתי את אשר בחקי תלכו ומשפטי תשמרו ועשיתם:

ירמיהו לא
 (לב) כי זאת הברית אשר אכרת את בית ישראל אחרי הימים ההם נאם ה' נתתי את תורתי בקרבם ועל לבם אכתבנה והייתי להם לאלהים והמה יהיו לי לעם: (לג) ולא למדו עוד איש את רעהו ואיש את אחיו לאמר דעו את ה' כי כולם ידעו אותי למקטנם ועד גדולם נאם ה'...

בדברי הנבאים מצויים עוד פסוקים רבים מעין אלו.

החזון והתגשמותו

הרב יהודה שביב, בין הפטרה לפרשה, עמ' 178

הפטרת שבת חוה"מ פסח היא חזון העצמות היבשות שביחזקאל. בכך מציבים בפני הקהל גאולה מול גאולה: גאולת מצרים מול גאולה עתידה. אכן גאולה, אולם פסוקי ההפטרה נשקפת חזות קשה. העצמות היבשות הלא משל הן לבני ישראל שבגלות (דעת רבי יהודה בסנהדרין), והן מבטאות אובדן ללא תקווה - 'יבשו עצמתינו'. מעתה ישאל השואל: מה הועילה הגאולה ממצרים אם ברבות הימים לא נותר ממנה כל רושם ובני ישראל צפויים להתפזר בין האומות ולהפוך לעצמות פרודות יבשות נטולות חיות? באה הנבואה הנקראת בפסח ומשמיעה, כי עוד לא אבדה תקווה ודבר ה' יחיה את העצמות ויתן בהן גידים ויעלה עליהן בשר ורוח יתן בהן...

10. באלפיים שנות גלות עם ישראל שמע את "חזון העצמות היבשות" בהפטרה של שבת חול המועד פסח. לפי הרב שביב, מדוע חז"ל קבעו לקרוא הפטרה זו דווקא בשבת חול המועד פסח? (שתי תשובות)

הרב יגאל אריאל, לב חדש, עמ' 293

לתיאור אין קשר ישיר למצב בגולה. אפילו במגילת איכה לא תוארו גלי חללים כאלה... נראה אפוא שחידושו של פרקנו אינו רק בחזון התחייה שבסופו, אלא במשל עצמו שבא להגדיר את המציאות: הגלות היא קבר שבו נמצאות עצמות יבשות. ייתכן שיהיו פה ושם קהילות פורחות ומשגשגות, עם ישראל בבבל יעשה חיל, אבל הגוף הלאומי מת עם החורבן. העם נודה ממשפחת העמים ולא נשאר מן המבנה הלאומי אלא עצמות יבשות. חזון העצמות היבשות הובן במשך אלפיים חמש מאות שנה כמשל לתחיית העם ולקיבוץ הגלויות. אלא שמאז השואה הפך המשל לממשות והמראה המצמרר של העצמות היבשות נעשה חזון ריאלי ומוחשי ביותר. הבקעה מלאה העצמות שנתגלתה לעיני הנביא היא בקעת אירופה. הנביא עומד על עיי החורבות של קהילות ישראל, רואה את האודים העשנים העולם ממשפרות אושוויץ וטרבלינקה, והשאלה היא התחייה העצמות האלה?

11. עיין בדברי הרב יגאל אריאל, וענה:

- א. איזו פרשנות ניתנה ל"חזון העצמות היבשות" במשך אלפיים שנות גלות **עד לשואה**?
ב. איזו פרשנות חדשה ניתנה ל"חזון העצמות היבשות" **בשואה**? ומה הביא לפרשנות החדשה?

12. למרות המצב הנוראי והקשה של העצמות היבשות, יחזקאל שומע מפי ה' שיש תקווה וגאולה.
- א. צטט מהחזון את הפסוקים המתארים את הגאולה.
- ב. תאר כיצד הגאולה המתוארת בחזון **התממשה בדורנו**.
- ג. הסבר מדוע בחרו בשער הכניסה ל"יד ושם" לחרוט את הפסוק "וְנִתְּתִי רוּחִי בְכֶם וְחִיִּיתֶם וְהִנַּחֲתִי אֶתְכֶם עַל אֲדָמְתְּכֶם"?

☒ שירת התקווה והקשר שלה לחזון העצמות היבשות

כנגד הייאוש העולה מן הטענה:

"הֲיֵהָ אִמְרִים יָבִשׁוּ עֲצָמוֹתַיִנִי וְאֶבְדָּה תְּקוּתַנִּי נִגְזְרֵנוּ לָנוּ".

חיבר נפתלי-הרץ אינבר את שיר התקווה, שמאוחר יותר עובד והפך להמנון של מדינת ישראל:

עוד לא אבדה תקותנו

התקווה הנושנה

משוב לארץ אבותינו

לעיר בה דוד חנה.

כל עוד בלבבו שם פנימה

נפש יהודי הומיה

ולפאתי מזרח קדימה

עינו לציון צופיה.